

# DAGENS FRÅGOR

Den 12 dec. 1942.

**Inkallelser och rättvisa.** Kravet på rättvisa vid beredskapsinkallelserna omnämnas av en allmän opinion bland dem, som befinna sig i värnpliktsåldern. Ju längre tid som beredskapen varit »pådragen», desto mera högljudd har denna fordran blivit. Att åstadkomma största möjliga jämnhet har också blivit grundläggande för myndigheternas inkallelse-system. Det räcker härvidlag att erinra om efterutbildningen och eftermönstringarna; vidare har hänsynen till rättvisekravet tvingat de militära organen till ganska tät ombyten i personaluppsättningen, varvid specialutbildade ideligen ersatts med nya män och principen om rätt man på rätt post måst frångås. På en annan väg har man sökt tillgodose rättvisekravet, nämligen genom att införa först långtidsersättningen och sedan hemortslönen, vilken ju är differentierad alltefter inkallelsens längd, för att därmed kompensera de längst inkallade och dessas familjer.

Men fullständigt har det dock inte gått att skapa rättvisa. Framför allt torde det inte ens teoretiskt vara möjligt att göra inkallelserna lika långa, beroende på de olika förhållandena inom olika försvarsgrenar och den skiftande tillgången inom dessa på fackutbildad personal; sålunda ha inkallelserna vid marinen nu liksom under förra kriget haft en nästan permanent karaktär. Men även när det gäller att kalla samtliga värnpliktiga under fanorna ha det praktiska livets krav lagt hinder i vägen för det ur beredskapssynpunkt önskliga. Vissa grupper, vilkas arbetskraft svårligen kan ersättas eller i vart fall endast ersättas till förfång för de civila arbetsuppgifterna, ha beviljats kollektivt uppskov enligt särskilda uppskovsstadganden. Dit höra främst specialister inom rustningsindustrin och vissa anställda i allmänna verk. Härtill kommer en ganska stor kategori värnpliktiga, som av mera individuella skäl åtminstone hittills ej inkallats.

I de allra flesta fallen torde de icke inkallade själva vara föga trakterade av denna undantagsställning. Deras lott är allt annat än heroisk. Många av dem skulle nog för någon tid vilja utbyta sitt jäktande arbete i t. ex. en kommission mot den fysiska träning och psykiska avspänning, som tjänsten ute på en förläggning ofta ger. Det har dessutom sagts att åtskilliga befriade hört talas om kronans rika kost och med detta materialistiska motiv gärna skulle vilja för någon tid ta på sig uniformsrocken. Hur härmed än må förhålla sig: ostridigt är att deras uppskov te sig för de inkallade som privilegiebrev, liksom att de och deras familjer i allmänhet faktiskt fått en mera gynnad ställning under krisen — sedan familjebidragen undan för undan förbättrats torde den ekono-

miska olikheten dock ha avsevärt utjämnats men förmånen för en familj att slippa ha husfadern utkallad står dock kvar.

Vill man åstadkomma en ökad rättvisa mellan dessa grupper synas två utvägar kunna diskuteras.

Den första vore att inkalla dem, som fått uppskov, men låta dem stanna kvar i det civila arbete, där de äro svårersättliga, och under denna inkallelsetid gottgöras enligt krigsavlöningsreglementet och krigsfamiljebidragsförordningen. I gengäld skulle arbetsgivarna inleverera deras lön till statsverket, givetvis dock med avdrag för de favörer, som inom vederbörande företag eljest kunna utbetalas till de inkallade. Möjligen skulle befrielsen från direkt beredskaps-tjänst förknippas med villkoret för dem att delta i det frivilliga försvarsarbetet, enkannerligen hemvärnet.

Förslaget kan synas bestickande och skulle säkerligen kunna tillämpas t. ex. i rustningsindustrin och allmänna verk. Men det skulle näppeligen kunna genomföras över hela linjen, och framför allt skulle man på denna väg knappast nå de många, som gått fria utan att falla inom uppskovskungörelsens två första kategorier. Dessutom skulle systemet bli ganska tungrott, utan att man därför nådde fram till den eftersträfvade fulla likställigheten. Anordningen vore visserligen ett steg i rätt riktning men bragte inte en fullständig lösning.

Den andra utvägen vore att tillgripa någon form av beskattning av de icke inkallade. Även denna metod stöter på många vanskligheter. Om den skall drabba de icke inkallade i olika inkomstlägen någotsånär lika kännbart, måste den sålunda på något sätt utformas progressivt. Den kan vidare knappast uttas förrän efter krigets och beredskapens slut, d. v. s. vid en tidpunkt då man vet om befrielsen gällt hela tiden sedan september 1939. En efterbeskattning vid krigets slut är emellertid behäftad med svagheten att skatteplikten skulle utkrävas först vid en tid, då vederbörandes inkomstförhållanden kunna vara helt annorlunda än under beredskapen. Och inte ens en efteråt upptagen »frikallelse-skatt» skulle kunna åstadkomma någon alltigenom rättvis utjämning; dess värde skulle till största delen ligga på det samhällsmoraliska planet, och kontributionen bleve därför i främsta rummet symbolisk.

Fördelarna med en utjämnings-skatt, som uttoges efter kriget, vore att man genom ett sådant förfarande kunde överblicka de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden; i jämförelse med projektet om avstående av lön skulle man därigenom kunna förebygga att man ett år vidtoge utjämningsåtgärder mot en värnpliktig, som kanske ett följande år inkallas och inkallas till mycket lång tjänstgöring. Givetvis behövde man inte stanna vid att beskatta blott dem, som helt och hållet gått fria, utan man kunde även ta med dem, som endast legat inne någon kortare tid, t. ex. mindre än två månader och under hela kriget tillhört värnpliktsåldern. Vidare skulle man kunna kräva ut skatt även av dem, som blivit helt och hållet frikallade vid mönstringen, i den mån frikallelsen inte haft sin grund i sådan svaghet eller sådant lyte, som handicapat dem på arbets-

marknaden. Det kan nämnas att en skatt på »kronvrak» sedan snart sjuttio år uttagits i Schweiz, där man ansett folkförsvarets idé kräva ett offer från dem, som befriats från försvarsplikt. Det svåraste problemet bleve givetvis att avgöra, om beskattningen även skulle sträcka sig till kvinnorna eller åtminstone de kvinnor, som inte haft hus och hem att dra försorg om eller inte varit gifta med beredskapsinkallade. Här kunna olika synpunkter anföras, men alldeles självklart skulle många ytterst besvärliga tekniska problem uppstå, om denna beskattning skulle omfatta även det kön, som icke faller under försvarsskyldigheten och som åtminstone andra kammaren inte velat föra in under denna.

Även om en värnpliktsskatt i denna snabbt skisserade form aldrig kan skapa den fullständiga rättvisan och även om den statsfinansiellt inte skulle inbringa stora belopp, så hårt som beskattningen nu och helt säkert även framdeles ändock belastar medborgarna, synes själva tanken innesluta så många ostridiga rättvisemoment att den vore förtjänt av att närmare dryftas och undersökas.

**Finlands produktions-  
politiska perspektiv.** Trots två krigs hemsökelse och trots all den osäkerhet, som krigets gång skapar, är Finland rastlöst sysselsatt med att planera för framtiden. Väl kan det sägas, att det är de av kriget åstadkomna svårigheterna, som härvidlag varit den drivande motorn. Men bakom planerandet ligger en oböjlig förtröstan till den egna kraften, en finskt seg och obändig vilja att behärska svårigheterna i stället för att behärskas av dem. Just nu pågår utredningar om befolkningsfrågan, om penningpolitiken, om yrkesundervisningen, om småindustrin, om den kemiska industrin o. s. v. Inom finansdepartementet har inrättats en rådgivande fackbetonad folkhushållningsdelegation. Och i våras avlämnade den stora produktionskommittén sitt delvis hemligstämplade betänkande, lika omfattande som den svenska Mammututredningens på sin tid men med en vida mer positiv uppgift och med ett helt annat praktiskt grepp på tingen samt därför förvisso ojämförligt mer betydelsefullt. Bättre kan vårt östra broderland inte gärna fira 25-årsminnet av sin nationella frihet än genom denna intensiva beredskap för återuppbyggnad och inre ekonomisk offensiv. I sitt tal på 25-årsdagen den 6 december såg presidenten Ryti vapenbrödrandan från eldlinjerna såsom den starka basen vid lösningen av landets stora inre framtidsuppgifter. Politiskt och socialt förenande, initiativkraftig och strålande av framtidstro manar den, yttrade presidenten, allt vidare kretsar bakom fronten till arbete i en anda av inbördes hjälp och socialt uppbyggande.

Viljan och förmågan hos den finländska statsledningen att mitt under brinnande krig kunna koncentrera krafter på att uppställa ett ekonomiskt och socialt efterkrigsprogram imponerar lika mycket som de heroiska insatserna vid Nordens östra frontlinje.

Här skall uppmärksamheten endast fästas på produktionskommitténs betänkande. Ett koncentrat har i dagarna bekantgjorts för en

svensk publik genom dess huvudsekreterare, professor Hugo E. Pipping.<sup>1</sup> Dennes skrift, knapp till ordalagen men mönstergillt klar vid redovisningen av problemställningarna och framtidsmålen, är en fängslande revy över Finlands hela produktiva hushållning.

Grundtonen är ett avböjande av en fullständig planhushållning; det förtjänar att understrykas, att kommittén trots dess allsidiga sammansättning varit enig vid detta principiella ställningstagande. Däremot utgår kommittén ifrån att staten framgent ej blott skall positivt stödja näringslivet i olika former utan även åtminstone under övergången till fredshushållning och under en viss tid inom särskilda avsnitt, t. ex. byggnadsväsendet, föra en dirigerande politik. En marknadsekonomi, vilken som förut bygger på bondehushållning, enskild företagsamhet och kooperativa sammanslutningar jämte inslag av en statlig politik, anses erfarenhetsmässigt bäst lämpa sig för finländska förhållanden, heter det. Kommittén avvisar också tanken på en vidgad statlig produktion; staten har nämligen i nutiden, säger man, så många maktmedel att avstyra utväxterna på den enskilda företagsamheten, att statlig produktion sällan borde vara oundgänglig. I stället bör det offentliga utrednings- och planeringsarbetet i hög grad förbättras, och vidare önskar kommittén förbättringar av företagsräkningarna, liksom av jordbruks-, byggnads- och avverkningsstatistiken. Dessutom förutsätter kommittén, att staten skall medverka vid en riktig avvägning av investeringsverksamheten, som dock allt framgent företrädesvis bör förbehållas de enskilda, och vid lokalisering av ny företagsamhet.

Kommittén började sitt arbete innan kriget nr 2 bröt ut och hade till en början uttill planera även försörjningen av de husvilliga karelarna. När slutbetänkandet avgavs hade Karelen återerövrats och kommittén utgår ifrån att de i Moskvafreden förlorade landsdelarna definitivt återvinnas. Ur folkförsörjningssynpunkt innebär detta en betydande lättnad; salunda konstaterar kommittén, att ett komplett återuppbyggnadsarbete inom det stympade Finlands ram genom den s. k. snabbkolonisationen och med industriens förflyttning skulle ha kostat tre gånger så mycket som återuppbyggandet av Karelen. Däremot har kommittén inte inkalkylerat andra landerövringar, vilka annars i och för sig i hög grad skulle underlätta den framtida folkförsörjningen. Kommittén har i övrigt dragit den konklusionen av krigets erfarenheter att en högre grad av självförsörjning i beredskapssyfte blir nödvändig. Det gäller inte bara den egentliga krigsindustrin utan även jordbruket, som i stället för på export bör inriktas på att trygga folkets behov av olika födoämnen. Särskilt diskuteras lagerhållningen ur beredskapssynpunkt; bristen på en förutseende lagring 1939 påtalas, och lagerhållningen anses även kunna tjäna penningpolitiska syften. En omläggning av jordbrukspolitiken rekommenderas även med näringsfysiologiska motiveringar. Kommittén uttrycker önskan att konsumtionen av smör, potatis, kött

<sup>1</sup> Produktionspolitiska perspektiv för Finland. En presentation av produktionskommitténs betänkande. K. F:s förlag. 67 sid. Pris kr. 1:50.

och fisk, ost och ägg ökas, och det härför erforderliga behovet av åkerareal taxeras till 20% större än den nu brukade. På detta vis har kommittén föranletts att gå in på hela frågan om nyodling och grundförbättring, jordbrukets intensifiering och rationalisering, jordstyeckningen och fastighetsbildningen på landsbygden, d. v. s. i stort sett samma agrara problem som diskuteras i Sverige. Programmet är ett på en gång intensivare och mångsidigare jordbruk, »ett farligt både—och, som kräver mycket tillskott av produktiv kraft» under den framgent befarade arbetskraftsbristen men som tar sikte på ett bättre utnyttjande av den utnyttjade kapaciteten inom lantbruket.

På det industriella området däremot förutsätter kommittén ett fortsatt internationellt handelsutbyte. Särskilt är det träförädlingsindustrin, som även i fortsättningen tänkes ge de stora stapelvaror, mot vilka Finland skall tillhandla sig behövliga förnödenheter utifrån. Skogsbruket påkallar därför i första hand uppmärksamhet och olika åtgärder för att trygga skogstillgången diskuteras. Kommittén ställer sig dock skeptisk mot gengasens framtid för motortrafiken. När det gäller trafikväsendet tilldelar kommittén staten den primära uppgiften. Olika förslag om nya järnvägsbyggnader och vattenregleringar liksom om ökning av tonnaget av skeppsbyggeriet framlägges, allt under beaktande även av strategiska synpunkter; det förtjänar nämnas, att kommittén föreslår att endast få vägbyggnader samtidigt skola igångsättas men i stället bedrivs desto fortare.

Var och en, som är intresserad för framtidens ekonomi, har en stor behållning att följa professor Pipping på hans allsidiga visning. De många parallellerna mellan Finland och Sverige upptäcker läsaren lätt och stimuleras av. I Sverige, som inte haft krigshemsökelse sasom tvingande incitament, ha vi ingen motsvarande inventering av framtidsmöjligheterna, även om många betydelsefulla näringspolitiska problem nu senast tagits upp i den statliga festskriften till Jacob Wallenberg eller i Ingvar Svenilsons och Erland Waldenströms tankeställande skrift »Till frågan om det industriella framåtskridandet i Sverige».

**Hör framtiden Labour till?** Den inrikespolitiska utvecklingen efter kriget i ett segerrikt England framställes i vårt land märkligt nog tämligen lika av vänsterradikala önsketänkare och vulgärpropagandistiska nyordningsvänner. I korthet gå deras prognoser ut på att England tenderar att bli ett de socialistiska experimentens förlovade land och att britterna efter en seger skulle bli minst lika »reformvänliga» som bolsjevikerna efter den ryska revolutionen 1917. Sir Stafford Cripps' inte alldeles oväntade degradering till en betydligt blygsammare post inom kabinettet har visserligen i någon mån tagit vinden ur seglen för båda parter, men alltjämt gäller att svensken i gemen nog är benägen att tro på de mer eller mindre blåögda försäkringar om en radikaliserings, som tidigare givits av olika svenska vittnen. Publiceringen av den s. k. Beveridgeplanen

spelar naturligtvis också i detta sammanhang en viss roll, trots att den engelske radikalens utredning knappast torde innehålla några alltför omstörtande tankar för en svensk.

Under alla omständigheter fick undertecknad efter ett månads-långt Englandsbesök i september—oktober en helt annan uppfattning om den sannolika inrikespolitiska utvecklingen i Storbritannien efter en segerfred än den, som exempelvis fru Alva Myrdal i varas fram-lade i sitt förvisso mycket ambitiösa reportage »Stickprov på Stor-britannien». Fru Myrdal ser hela den kommande utvecklingen ur Labour-synpunkt, mycket naturligt för övrigt, då nästan samtliga hennes interlokutörer hörde till detta partis gamla paradhästar. Mitt intryck — vilket för övrigt bestyrktes av bl. a. ett mycket bestämt uttalande i samma riktning av Daily Heralds politiske redaktör, för att nu inte nämna företrädare för konkurrentpartierna — var där- emot, att Labour för närvarande och av allt att döma för en relativt lang period framåt är dömt att spela en ganska blygsam roll, när det gäller att påverka Englands väg.

Det råder nog knappast något tvivel om att Labour Party står inför en ganska besvärlig inre kris. Partiet har visat en påfallande oför- moga att förnya sig och står inför ett akut ledarproblem. De försök som gjorts att popularisera inrikesminister Morrison — som mera är kommunal- än rikspolitiker — och arbetsminister Bevin — mera fackföreningarnas än partiets man — ha icke slagit så väl ut som man hoppats, och major Attlee har alltid ansetts vara ett ganska svagt nummer. Aterväxten inom partiet har missköts på ett sätt, som gör att några acceptabla yngre kandidater just nu torde vara svåra att finna, medan de äldre som stå till buds icke äga de sam- lande och eldande egenskaper, som partiledaren otvivelaktigt behöver för att astadkomma den förnyelse, som är nödvändig för att Labour åter på allvar skall kunna konkurrera om makten. En annan om- ständighet som väckt stark kritik inom de egna leden är, att parla- mentsmandaten utdelats inte efter duglighet utan mer eller mindre som partibelöningar för att inte rent av säga pensioner. Detta är den mycket naturliga förklaringen till att medelåldern inom Labours parlamentsgrupp är avsevärt mycket högre än inom något annat partis.

Vad kommunistpartiet beträffar är det nog inga överord att påstå, att kommunistfarau i England till och med är mindre än i vart eget land. När motståndarsidans propaganda söker framställa läget annorlunda och belägger sina påståenden med uttalanden av kända män och ansedda tidningar är det endast ett skickligt utnyttjande av den icke oförklarliga beundran, som engelska folket otvivelaktigt hyser för Sovjetunionens soldater. Den alltjämt i alla engelska sam- hällsklasser bestående mycket starka aversionen mot det kommunis- tiska systemet såsom sådant förtiges däremot av naturliga skäl. Den brittiska fackföreningskongressens skarpt formulerade uttalande mot ett samarbete med Sovjets »arbetarorganisationer» är i detta sam- manhang belysande.

Den allmänna uppfattningen i England sådan jag mötte den icke

endast i konservativa utan även i liberala och Labour-kretsar var, att en segerfred skulle befästa det konservativa partiets ställning — såvida inga oväntade och omstörtande händelser inträffa. Detta betyder naturligtvis inte, att 1930-talets England återuppstår. Därtill har kriget medfört alltför djupgående förändringar. Men det innebär, att engelsk utveckling och engelska traditioner icke komma att brytas utan endast tillämpas under nya förhållanden. Det är inte endast de unga konservativa, som vilja anpassa sig till ett nytt läge och genomföra oundgängliga reformer, reformviljan finnes — fast naturligtvis ej så prononcerad — långt in i »die-hard's» led.

Det konservativa partiet har av allt att döma skött sin nyrekrytering på ett helt annat och bättre sätt än Labour. Det finns redan nu en stor skara yngre krafter — inom såväl som utom parlamentet — vilka äro väl skolade och beredda att taga vid där den nuvarande ledargenerationen slutar. Dessa män ha ej heller fostrats i trångsynt partianda och benhårt fasthållande vid gamla teser. Tvärtom finns en betydande grupp vad man skulle kunna kalla progressiva konservativa — deras opposition mot den egna partiledningen har då och då märkts i tidningsspalterna — som äro fullt sysselsatta med att utforma ett program, där de konservativa principerna tillämpas på de nya förhållanden, som väntas efter kriget.

Dessa progressiva konservativa ha fullt klart för sig, att den *laissez-faire*-politik, som kännetecknade England fram till och över krigsutbrottet, är otänkbar i fortsättningen. De motsätta sig sålunda inte ganska kraftiga statsingripanden i framtiden och problemet för dem är snarast att finna den rätta avvägningen mellan det statliga och privata initiativet. Detta innebär bl. a. självklart, att rätten att äga privat förmögenhet icke rubbas, även om räntebeskattningen blir förhållandevis mycket mera kännbar än lönebeskattningen.

En ganska vidsträckt statlig övervakning av industrin anses given, speciellt då det är fråga om nyanläggningar. Däremot tycks man ännu inte ha funnit någon tillräckligt smidig form för denna övervakning, om den skall ske genom någon sorts industriråd, genom statsrepresentanter i bolagsstyrelserna el. d. Man är emellertid allmänt ense om att statsingripandena endast böra ske i trängande fall och att det privata initiativet skall lämnas betydande spelrum.

I programmet ingår även nationalisering av vissa företag, varvid naturligtvis rustningsindustrin står i diskussionens förgrund. Transportväsendet anses också böra drivas i statlig regi och detta gäller inte endast järnvägarna — vilka i stor utsträckning i praktiken redan befinna sig i statens händer — utan även den tunga landsvägs- trafik. Beträffande kolgruvornas övergång i statsägo synas alltså starka åsiktsmotsättningar råda, men det förefaller knappast sannolikt att de progressiva konservativa skulle vara villiga att ge sig in i en prestigekamp för att bevara gruvorna på privata händer. Kommunala monopol på elektricitets- och gasdistribution liksom möjligen även på viss livsmedelsdistribution, exempelvis mjölk, planeras.

På det sociala området vill man skapa en vidsträckt socialförsäkring, tydligen av samma typ som Beveridge's, men man understryker

långt starkare än denne, att försäkringen skall betalas av försäkrings-tagaren eller av försäkringstagaren och arbetsgivaren gemensamt men absolut icke av statsmedel, försåvitt det icke gäller rent nativitetsbefrämjande syften. Liksom i vårt land sysselsätta sig för övrigt de unga konservativa mycket med nativitetsfrågan, men man har inte heller i England kommit över diskussionsstadiet. Bland övriga punkter på det sociala välfärdsprogrammet märkes kravet på en förstatligad och kraftigt utvecklad sjuk- och konvalescentvård.

Vad jordbruket beträffar är man påfallande intresserad av storgodsens uppstyckning, en utveckling som dock redan påbörjats genom den hårda beskattning som drabbat storgodsägarna. Man sysselsätter sig därför mera med frågor sådana som den lämpligaste arealen för blivande små eller medelstora lantbruk, möjligheterna till gemensam maskinpark, rekrytering av lantarbetare o. s. v. Beträffande jordbrukspolitiken i stort synes gälla, att man vill uppnå ett större mått än 1939 men icke fullständig självförsörjning för England och Skottland. Detta problem måste emellertid enligt de unga konservativas åsikt sammankopplas med landets utrikeshandel liksom även med frågan om den grad av internationell säkerhet, som kan uppnås genom freden.

Allmän värnplikt är en sak, som engelsmännen av traditionella skäl inte gärna diskuterar. Många tecken tyda emellertid på en förändrad inställning härutiinnan efter de hårda slag, som drabbat både moderland och imperium. Det verkar sålunda mycket sannolikt att obligatorisk militärtjänst i någon form kommer att bestå även efter kriget, åtminstone om det konservativa partiet alltjämt får sitta vid rodet.

Denna anspråkslösa redogörelse för intryck från en månads lång resa i ett krigförande England tar ej hänsyn till en med ovanstående problem intimt förknippad omständighet, nämligen hur förhållandet mellan staten och den alltmer i kartellform arbetande storindustrin skall gestalta sig. Denna fråga är för det första av olika skäl mycket väl skyddad mot insyn och för det andra av så komplicerad beskaffenhet, att en mycket ingående undersökning skulle krävas innan man skulle våga avge något som helst omdöme. Så mycket kan emellertid sägas, att man på många håll i Storbritannien med en viss oro ser storindustrins ständigt växande makt och särskilt inom liberala och Labour-vänliga kretsar fruktar ett »Cityvälde», som effektivt skulle motsätta sig även ett i radikala ögon så blygsamt reformprogram som ovan skisserade och som kanske till och med skulle arbeta för en utveckling i korporatismens tecken. Storindustrins förbindelser med olika partier eller partigrupper är likaledes en fråga, som undandrar sig bedömande. Till sist kan — det stack man på sina håll inte under stol med — storindustrins ställningstagande och inte folkviljan bli avgörande för hur Englands politiska liv i framtiden kommer att gestalta sig. I vad mån denna fruktan är grundad återstår att se.

*Matts Höjer.*



**Litteraturläsningen i skolorna än en gång.** I förra häftet av denna tidskrift anknyter signatören E. H. till min artikel om »Aktuella skolfrågor» i oktobernumret några kritiska reflexioner på en särskild punkt. Det gäller den svenska litteraturkursen i skolorna, enkannerligen de allmänna läroverken och motsvarande.

I den nyssnämnda uppsatsen hade jag yrkat på, att de stora nittotalsförfattarna skulle intaga den rang av klassiker, som tillkommer dem; en erfaren censor gav mig häromdagen den glädjande upplysningen, att detta krav redan i stor utsträckning kan sägas vara förverkligat. Jag tillät mig vidare att beteckna det som ett förfelat projekt, att man i skolan skulle studera skönlitteratur »ur de allra sista årens produktion». Signatören E. H. sluter härav, att jag velat »stanna vid 90-talisterna», och att »hela 1900-talet skulle mörkläggas». Konklusionen synes förhastad. I varje fall har jag för min del, när jag talar om de *allra sista* årens produktion, icke avsett att yttra mig om sådana böcker som — för att ta några konkreta exempel — »Markurells i Wadköping» eller »Köpmän och krigare».

Inte heller har jag velat konservera dött litteraturgods från äldre epoker. Däremot menar jag, att *när*, efter min tanke med rätta, detta gods avlägsnas, det lediga utrymmet bör förbehållas åt sådana verk, som överleva dagsaktualiteten. Och för att avgöra, vad som är levande litteratur på längre sikt, krävs i de allra flesta fall ett visst perspektiv. Skolans tid är för dyrbar för att utlämnas åt enskilda, aldrig så intressanta experiment.

Emellertid, låt oss, hellre än att dröja vid de missuppfattningar, min framställning kan ha föranlett, söka klargöra den skiljaktighet, som otvivelaktigt finns mellan den ärade signatörens och undertecknads betraktelsesätt i denna fråga. Rätteligen skulle vi då börja med att diskutera de mål, som böra uppställas för skolundervisningen i svenska, men det skulle föra oss långt utom ramen av detta genmäle.

Det är alltså enligt min åsikt av oskattbar betydelse för ett folk att äga en klassisk litteratur. Jag vet, att många skola sätta frågetecken redan efter ordet »klassisk»; låt mig därför här ge det endast en rent beskrivande innebörd: ett antal litteraturverk, som förutsättas bekanta för *alla*, som i någon form delta i folkets andliga liv. Utan att anses kanoniskt ofelbara, intaga dessa klassiska verk dock en särställning i den nationella traditionen, och ur dem hämtas typiska tankeformer och gestalter, som väcka vissa bestämda idéassociationer. Det är uppenbart, att en sådan tradition ytterst kommer till genom ett medvetet val, och att den vidmakthålles främst genom uppfostran. Klart är också, att den klassiska litteraturskatten, om den skall fylla sin uppgift, fordrar en viss grad av konservatism. En berättigad förändring måste här innebära en verklig förnyelse — som f. ö. icke med nödvändighet måste komma från nya författare, därpå ger Shakespeares sent vunna ställning i Englands kulturliv ett gott exempel.

Jag tror nu icke, att min kritiker ställer sig helt avvisande till dessa synpunkter, lika litet som jag å min sida önskar se litteraturstudiet strängt begränsat till vad jag kallar klassiska diktverk. Men tanken på en fortgående revision och modernisering av skolkursen i svensk litteratur är mig främmande, om därmed avses täta ingrepp i själva dess grundbestånd. Och när E. H. förklarar, att »de humanistiska ämnena kunna härvidlag ej behandlas efter en annan och mera antik måttstock än de naturvetenskapliga», är jämförelsen efter mitt förmenande icke träffande. De båda ämnesgrupperna äro artskilda och kräva därför verkligen alldeles olika måttstockar.

Till slut vill jag endast livligt instämma däri, att studierna icke böra »drivas så starkt historiskt att de bli ett slags förskola för utbildning av specialister». Det skulle ligga en utomordentlig fara i en undervisning, som efter än så förträffliga idé- och stilhistoriska analyser dock kvarlämnade det in-

### *Dagens frågor*

trycket hos eleverna, att stycket i fråga egentligen inte är värt att läsas för sin egen skull. En dylik relativisering äventyrar i verkligheten också den »förståelse», som den ville ge. Ty, som det heter i en klassisk bok, »der er maaske neppe Noget, der bedre aabner unge Øjne for et Kunstværks Skjønheder, end den sikre Viden om, at deres Beundring er avtoriseret op til de højeste Højder» (Niels Lyhne).

*Gudmund Björck.*

Mitt inlägg tillkom givetvis inte för att opponera mot att 90-talisterna betraktades som klassiker och lästes i läroverken. Syftet var blott att reagera mot att den moderna litteraturen alldeles åsidosattes i skolundervisningen. Doc. Björcks svaromål, i vilket jag eljest i allt väsentligt kan instämma, har dock föga berört och ej heller rubbat den uppfattning om skolans uppgift att följa med sin egen tid, som jag i mitt inlägg gav uttryck åt.

*E. H.*